

Предраг Драгутиновић

ПРОЛОГ ЕВАНЂЕЉА ПО МАРКУ (Мк 1 1-15)

Један од највеличанственијих и богословски најбогатијих текстова ране хришћанске и уопште библијске књижевности представља пролог Еванђеља по Јовану (1 1-18). Та надахнута христолошка химна којом Еванђелист Јован уводи у своју еванђељску приповест вековима је привлачила пажњу богослова и није престала да фасцинира читаоце Новог завета. То је готово најчешће цитирани и тумачени текст Светог писма уопште. Довољно је рећи *ѝролог* и већ се подразумева да је реч о величанственој химни Логосу Светог еванђелисте Јована. Разлог томе је изузетан теолошки набој којим је проткан тај текст. Није се превиђало ни да остали еванђелисти почињу своја литерарна дела на начин који показује и наговештава одређену теолошко-христолошку оријентацију, али су ти литерарни почеци (пролози) увек остајали у сенци пролога Еванђеља по Јовану. Генеалогичка којом почиње Еванђеље по Матеју (1 1-17) није лако читљив текст, и потребно је много труда и напора да се прође кроз мноштво имена и до краја схвати теолошка намера у том тексту. Кратак и концизан пролог Еванђелисте Луке (1 1-4) релативно је јасан. Еванђелист открива своје намере без упуштања у уводне теолошке спекулације.¹

¹ Када су у питању пролози, то јест почеци Еванђеља потребно је диференцирати, па рећи да: Матеј почиње своје Еванђеље генеалогичком (родословом), али постоје утемељена мишљења да се пролог Еванђеља по Матеју протеже све до Мт 4 23, дакле — генеалогичка онда није текст који има функцију пролога (уп., на пример, U. Luz, *Die Jesusgeschichte des Matthäus*, Neukirchener 1993, 33сс). Лука почиње Еванђеље прологом (Лк 1 1-4) који наративно није везан за приповест. Слично је и код Јована (пролог се јасно прекида стихом 18). Све то указује да су термини *ѝролог* и *ѝочейѝак* релативни, и да их треба опрезно примењивати. Најважније је одредити однос литерарног пролога и приповести која следи, приповести у односу на коју пролог и јесте пролог. Када у тексту престаје пролог и почиње приповест, и да ли је тај прелаз уопште уочљив? При опису наративног текста потребно је јасно сагледати да ли је *ѝролог* саставни део приповести која следи или је одвојен од ње. Код Матеја, Луке и Јована

Пролог Еванђелисте Марка у таквој конкуренцији готово је заборављен. По својој форми тај пролог се разликује од осталих еванђелјских пролога: Јованов пролог је молитвено-поетски и проткан славословљем оваплоћеног Логоса, Матејев пролог писан је у форми „регистра“ на који се надовезује приповест о почетку деловања Исуса Христа, док је Лука одабрао да своје дело отпочне опаском озбиљног историографа. Марко своје Еванђеље почиње једноставно као приповедач, и то готово *in medias res*. Циљ овог прилога јесте да подсети и укаже на скривени теолошки набој пролога Еванђеља по Марку (1 1–15) и покаже начин на који је Еванђелист Марко своју теологију наративно уткао у свој пролог. Анализа текста Мк 1 1–15 откриће сву генијалност Еванђелисте Марка као теолога и проповедника догађаја Господа Исуса Христа, без обзира на то што је његов пролог најједноставнији, најнепосреднији и, у извесном смислу, без књижевног колорита који налазимо у осталим Еванђељима.

Уводне напомене

Почеци еванђелјских приповести четворице еванђелиста најчешће се означавају изразом *ѝролог*.² Као што је већ поменуто, сва четири канонска Еванђеља имају различите прологе. Важно је нагласити да је сваки пролог *пажљиво састављен* и да сваки представља посебан улазак у свет еванђелјске приповести. Сваки пролог отвара хоризонт за разумевање текста који следи. Помоћу пролога читаоцима се омогућује разумевање литерарног дела путем активирања њихове моћи да себи представе одређене ствари, а аутор им предаје одређене одабране информације. Сваки еванђелист то чини на себи својствен начин, и то у зависности од: а) сопственог разумевања и доживљаја догађаја Распетог и Васкрслог, и б) теолошке поруке коју жели да саопшти реципијентима путем писаног текста. Оно што еванђелисти у пролозима наглашавају стога је увек различито.

пролог је одвојен од приповести која следи: Матеј почиње свој текст родословом који је као „регистар“ наративно одвојен од приповести која следи, Лукин пролог је, у ствари, белешка приповедача, док Јовановој приповести претходи химна. Једино је пролог Еванђелисте Марка у пуном смислу речи *наративни ѝролог*, то јест пролог који је формално немогуће одвојити од целокупне еванђелјске приповести. Само пажљивим проучавањем структуре текста Мк 1 1–15 увиђа се постојање извесне кохерентности и засебности тог текста, што омогућује да се он сагледа као пролог.

² Од грчке речи *πρόλογος* — *нешѝо унаѝред реѝи*, одатле: *πρόλογος* — *унаѝред речено*. О питању књижевне врсте почетка Еванђеља по Марку, као и тематици везаној за израз *ѝролог*, уп. Н.-Ј. Клаук, *Vorspiel im Himmel. Erzähltechnik und Theologie im Markusprolog*, Neukirchener 1997, 36–39. Већ је указано на нејасноће везане за терминологију. Означавање Марковог уводног текста изразом *ѝролог* унеколико је проблематично (в. нап. 1). Постоје и други предлози, на пример: *увод*, *улазни ѝексѝ* итд. Уп. такође Н.-Ј. Клаук, *ibid.*, 39.

Пре него што се посветимо наративно-теолошкој функцији пролога Еванђеља по Марку потребно је дати неколико начелних напомена о улози пролога у античкој литератури уопште, то јест у литерарном свету коме, на изванредан начин, припадају еванђељски текстови.

Функција пролога у античким текстовима

Наративни пролози били су предмет интересовања античке реторике. Аристотел је дејство пролога у прозним говорима схватао као „упућивање на наредни говор, да би се унапред знало о чему се ради у говору и да пажљиви разум не би остао несигуран; јер несигурно је узрок заваривању. Ко нам, дакле, одмах пружи почетак, он тиме постиже да се његов говор може пратити... Најнужнија функција коју има пролог и истовремено његово својство јесте да разјасни у ком циљу се држи говор“ (*Реторика* III, 14, 5–7 = 1415a). Квинтилијан сматра како је „предмет увода само да припреми слушаоца да би га у осталим деловима говора било лакше придобити“ (*Образовање беседника* IV, 1–5). У антици је, дакле, улога пролога била у томе да се публици путем селекције информација понуди само оно најважније, суштинско, лично и употребљиво.³

D. E. Smith разликује три, односно четири могућности започињања литерарног дела у антици:

1. Прооџион или фрооџион (лат. *exordium*) је формални увод у литерарно дело; у њему аутор објашњава циљ писања (на пример: Лк 1 1–4). Такви пролози били су конвенција у античкој историографији, мада је таква врста пролога и иначе била најзаступљенија у антици.
2. Други начин започињања литерарног дела јесте такозвани *драмски пролог* који се среће у античкој драми. Функција таквих пролога јесте да се публици отвори акција која следи у драми.⁴
3. Трећа могућност да се започне литерарно дело је такозвани *incipit*. Такав почетак има функцију „to introduce a document or selection from a document“.⁵ То би било нешто попут наслова античког литерарног дела.
4. Код Лукијана се може срести још „прооџион δυνάμει“. Такав почетак карактеристичан је за дела која одмах полазе *in medias res*, а могао би се

³ D. E. Smith, *Narrative Beginnings in Ancient Literature and Theory*, *Semeia* 52, 1990, 1–3.

⁴ D. E. Smith, *op. cit.*, 3–4; уп. и D. M. Hooker, *Beginnings: Keys that Open the Gospels*, London 1997, 4с, и врло корисну студију са исцрпним списком литературе: M. C. Parsons, *Reading a Beginning / Beginning a Reading: Tracing Literary Theory on Narrative Openings*, *Semeia* 52, 1990, 12–31.

⁵ D. E. Smith, *Beginnings*, 5; уп. и M. Hengel, *Die Evangelienüberschriften, Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften, Jahrgang 1984 — Bericht 3, Heidelberg 1984, 9.*

назвати „виртуелним предговором“. Нема никаквог објашњења које би публици омогућило разумевање онога што следи.⁶

Покушај да се пролог Еванђеља по Марку сврста у један од наведених начина започињања литерарног дела показује се као релативно тежак задатак. Због тога се књижевна врста пролога Еванђеља по Марку може описати само уз одређене резерве и приближно.⁷ Много је важније сагледати у коликој мери текст Мк 1 1–15 испуњава елементарну функцију наративног пролога.

Пролог Мк 1 1–15

¹ Ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ [υἱοῦ θεοῦ].

² Καθὼς γέγραπται ἐν τῷ Ἠσαΐα τῷ προφήτῃ, ἰδοὺ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδὸν σου.

³ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ,

⁴ ἐγένετο Ἰωάννης [ὁ] βαπτίζων ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

⁵ καὶ ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν πᾶσα ἡ Ἰουδαία χώρα καὶ οἱ Ἱεροσολυμίται πάντες, καὶ ἐβαπτίζοντο ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν.

⁶ καὶ ἦν ὁ Ἰωάννης ἐνδεδυμένος τρίχας καμήλου καὶ ζώνην δερματίνην περὶ τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ, καὶ ἐσθίων ἀκρίδας καὶ μέλι ἄγριον.

¹ Почетак Еванђеља Исуса Христа, Сина Божијега.

² Као што је писано код пророка Исаије: Ево ја шаљем анђела свога пред лицем твојим, који ће припремити пут твој пред тобом.

³ Глас онога који виче у пустињи: Припремите пут Господњи, поравнајте стазе његове.

⁴ Појави се Јован крштавајући у пустињи и проповедајући крштење покајања за опроштење грехова.

⁵ И излажаше к њему сва јудејска земља и Јерусалимљани; и крштаваше их све у реци Јордану и исповедаху грехе своје.

⁶ А Јован беше обучен у камиљу длаку и имаше појас кожни око себе и јео је акриде и мед дивљи.

⁶ Lukian, *Wie man die Geschichte schreiben müsse* 23, 52, у: Lukian, *Werke* II, Berlin & Weimar 1974, 269–272. Уп. D. E. Smith, *Beginnings*, 6–7; о формама и функцијама пролога уп. надаље S. E. Malbon, *Ending at the Beginning: A Response*, *Semeia* 52, 1990, 175cc.

⁷ Такав покушај предузима D. Dormeyer, *Mk 1 1–15 als Prolog des ersten Idealbiographischen Evangeliums von Jesus Christus*, *Biblical Interpretation* 5, 2/1997, 181–211, в. нарочито 199–203. Иначе је почетак Еванђеља по Марку и у античком контексту доста необичан литерарни захват, јер не следује ниједној тада познатој литерарној конвенцији.

⁷ καὶ ἐκήρυσσεν λέγων, ἔρχεται ὁ ἰσχυρότερός μου ὀπίσω μου, οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς κύψας λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ.

⁸ ἐγὼ ἐβάπτισα ὑμᾶς ὕδατι, αὐτὸς δὲ βαπτίσει ὑμᾶς ἐν πνεύματι ἁγίῳ.

⁹ καὶ ἐγένετο ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἦλθεν Ἰησοῦς ἀπὸ Ναζαρέτ τῆς Γαλιλαίας καὶ ἐβαπτίσθη εἰς τὸν Ἰορδάνην ὑπὸ Ἰωάννου.

¹⁰ καὶ εὐθὺς ἀναβαίνων ἐκ τοῦ ὕδατος εἶδεν σχιζομένους τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὸ πνεῦμα ὡς περιστερὰν καταβαῖνον εἰς αὐτόν.

¹¹ καὶ φωνὴ ἐγένετο ἐκ τῶν οὐρανῶν, Σὺ εἶ ὁ υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, ἐν σοὶ εὐδόκησα.

¹² καὶ εὐθὺς τὸ πνεῦμα αὐτὸν ἐκβάλλει εἰς τὴν ἔρημον.

¹³ καὶ ἦν ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαεράκοντα ἡμέρας πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ σατανᾶ, καὶ ἦν μετὰ τῶν θηρίων, καὶ οἱ ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῷ.

¹⁴ Μετὰ δὲ τὸ παραδοθῆναι τὸν Ἰωάννην ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν Γαλιλαίαν κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ

¹⁵ καὶ λέγων ὅτι πεπλήρωται ὁ καιρὸς καὶ ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ. μετανοεῖτε καὶ πιστεύετε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ.⁸

⁷ И проповедаше говорећи: Долази за мноm јачи од мене пред ким ја ни-сам достојан сагнути се и одрешити ремена на обући његовој.

⁸ Ја вас крштавах водом, а Он ће вас крстити Духом Светим.

⁹ И догоди се у оне дане да дође Исус из Назарета галилејскога и крсти га Јован у Јордану.

¹⁰ И одмах излазећи из воде виде небеса како се отварају и Дух као голуб силази на њега.

¹¹ И глас дође с неба: Ти си Син мој љубљени који је по мојој вољи.

¹² И одмах га Дух изведе у пустињу.

¹³ И би онде у пустињи дана четрдесет, кушан од сатане, и би са зверима и анђели му слушаху.

¹⁴ А пошто предадоше Јована, дође Исус у Галилеју проповедајући Еванђеље о Царству Божијем.

¹⁵ И говорећи: Испуни се време и приближи се Царство Божије; покајте се и верујте у Еванђеље.

Наративна и у њој имплицирана теолошка структура текста могла би се представити на следећи начин: *наслов* — Мк 1 1; *опис њојаве Јована Крститељца* — Мк 1 2-8; *опис њојаве Исуса Христа* — Мк 1 9-15.

⁸ Текст по 27. издању Nestle-Aland. У грчком тексту може се посматрати доследно спровођење поетског захвата помоћу речи које се завршавају на -ου. У кратком тексту Мк 1 1-15 срећемо тринаест речи које се завршавају на -ου.

Наслов: Мк 1 1 представља целину и вероватно је *наслов* (incipit) који се односи на *чишћаву* еванђељску приповест Еванђелисте Марка. Та теза може се поткрепити следећим аргументима: а) „почетак Еванђеља“ не протеже се само на стихове који следе; да је тако, онда би у наступу и проповеди Јована Крститеља Еванђеље већ било имплицирано; насупротив томе, стихови 14–15 недвосмислено показују да се Еванђеље суштински везује за Личност Исуса Христа; б) то што Еванђелист Марко своје литерарно дело започиње насловом у потпуности одговара како јудејској тако и хеленистичкој литерарној пракси.⁹ Осим тога, прва беспредикатна реченица Еванђеља по Марку садржи кључне појмове који се односе на целокупну еванђељску приповест:

1. Ἀρχή

а) Ἀρχή у грчком језику може имати чисто хронолошки смисао. Ако би ἀρχή у Мк 1 1 имао само ту функцију, онда би то значило да сама приповест временски почиње појавом Јована Крститеља.¹⁰ То чисто хронолошко тумачење не може се искључити зато што се, по Марку, историја Исуса Христа временски може поделити на раздобља — „нешто“ је, дакле, почело. Али, такво тумачење третира Мк 1 1 као уводни редак текстуалног комплекса који следи, а не као наслов читавог дела.

б) Ἀρχή такође може означавати *узрок, разлог, принцип*.¹¹ Тада би акценат био на основној поставци, образложењу, на „foundational character“.¹² То би значило да догађаји који следе не започињу са Мк 1 1 као првим догађајем, већ да је Личност Исуса Христа основа на којој почива Еванђеље. Такво тумачење уводи, поред хронолошке, и онтолошку димензију: историјски почетак је истовремено и онтолошка основа.

в) Ἀρχή може имати још једно значење: *власи, служба, височанство*.¹³ Онда приповест која следи добија још једну, нормативну димензију и функцију: основа задобија димензију нормативног.¹⁴

⁹ E. Lohmeyer, *Das Evangelium des Markus*, Göttingen 1959, 10: „У пророчким, дидактичким и апокалиптичким списима јудејства био је обичај да се у дело уведе једном беспредикатном реченицом која сажето обухвата садржај и околности књиге: она је истовремено нека врста наслова и предговора.“

¹⁰ Уп. М. Е. Boring, *Mark 1 1-15 and the Beginning of the Gospel*, Semeia 52, 1990, 52: „The narrative begins here.“

¹¹ W. Bauer, *Wörterbuch zum Neuen Testament*, Walter de Gruyter / Berlin / New York 1988, 225.

¹² М. Е. Boring, *Mark*, 52. Уп. такође R. Pesch, *Markusevangelium I*, Freiburg 1989/1991, 76: „Почетак и основа Еванђеља јесте историја Исуса Христа од Јовановог крштења до Исусове смрти и васкрсења.“

¹³ W. Bauer, *Wörterbuch*, 225.

¹⁴ М. Е. Boring, *Mark*, 53.

Наслов: Мк 1 1 представља целину и вероватно је *наслов* (incipit) који се односи на *чишћаву* еванђељску приповест Еванђелисте Марка. Та теза може се поткрепити следећим аргументима: а) „почетак Еванђеља“ не протеже се само на стихове који следе; да је тако, онда би у наступу и проповеди Јована Крститеља Еванђеље већ било имплицирано; насупротив томе, стихови 14–15 недвосмислено показују да се Еванђеље суштински везује за Личност Исуса Христа; б) то што Еванђелист Марко своје литерарно дело започиње насловом у потпуности одговара како јудејској тако и хеленистичкој литерарној пракси.⁹ Осим тога, прва беспредикатна реченица Еванђеља по Марку садржи кључне појмове који се односе на целокупну еванђељску приповест:

1. Ἀρχή

а) Ἀρχή у грчком језику може имати чисто хронолошки смисао. Ако би ἀρχή у Мк 1 1 имао само ту функцију, онда би то значило да сама приповест временски почиње појавом Јована Крститеља.¹⁰ То чисто хронолошко тумачење не може се искључити зато што се, по Марку, историја Исуса Христа временски може поделити на раздобља — „нешто“ је, дакле, почело. Али, такво тумачење третира Мк 1 1 као уводни редак текстуалног комплекса који следи, а не као наслов читавог дела.

б) Ἀρχή такође може означавати *узрок, разлог, принцип*.¹¹ Тада би акценат био на основној поставци, образложењу, на „foundational character“.¹² То би значило да догађаји који следе не започињу са Мк 1 1 као првим догађајем, већ да је Личност Исуса Христа основа на којој почива Еванђеље. Такво тумачење уводи, поред хронолошке, и онтолошку димензију: историјски почетак је истовремено и онтолошка основа.

в) Ἀρχή може имати још једно значење: *власи, служба, височанство*.¹³ Онда приповест која следи добија још једну, нормативну димензију и функцију: основа задобија димензију нормативног.¹⁴

⁹ E. Lohmeyer, *Das Evangelium des Markus*, Göttingen 1959, 10: „У пророчким, дидактичким и апокалиптичким списима јудејства био је обичај да се у дело уведе једном беспредикатном реченицом која сажето обухвата садржај и околности књиге: она је истовремено нека врста наслова и предговора.“

¹⁰ Уп. М. Е. Boring, *Mark 1 1-15 and the Beginning of the Gospel*, *Semeia* 52, 1990, 52: „The narrative begins here.“

¹¹ W. Bauer, *Wörterbuch zum Neuen Testament*, Walter de Gruyter / Berlin / New York 1988, 225.

¹² М. Е. Boring, *Mark*, 52. Уп. такође R. Pesch, *Markusevangelium* I, Freiburg 1989/1991, 76: „Почетак и основа Еванђеља јесте историја Исуса Христа од Јовановог крштења до Исусове смрти и васкрсења.“

¹³ W. Bauer, *Wörterbuch*, 225.

¹⁴ М. Е. Boring, *Mark*, 53.

2. Εὐαγγέλιον

У самом прологу ова реч појављује се три пута (1 1, 14, 15). У целом Еванђељу реч εὐαγγέλιον јавља се још четири пута (Мк 8 35; 10 29; 13 10; 14 9). Појам се на свим тим местима користи у апсолутном смислу (уп. одређени члан τὸ) и описује: а) на првом нивоу — мисионарску проповед Исуса Христа и последице те проповеди (8 35; 10 29), и б) на другом нивоу — мисионарску проповед Цркве, дакле — радосну вест о животу, смрти и Васкрсењу Исуса Христа као догађају спасења (уп. 13 10; 14 9).¹⁵ Тако Исусове речи: „Верујте у Еванђеље“ (Мк 1 15), за хришћанског читаоца текста Еванђеља по Марку значе исто што и: „Верујте у мене“.

Садржајем изузетно богат појам τὸ εὐαγγέλιον код Еванђелисте Марка поседује и есхатолошку димензију. При помињању „вере у Еванђеље“ (1 15) приметно је довођење Еванђеља у везу са βασιλεία τοῦ θεοῦ — што је еклисиолошко-есхатолошки појам — Царство Божије које се приближава. У стиху 15 из parallelismus membrorum произлази повезаност βασιλεία του θεοῦ са εὐαγγέλιον и њихово прожимање. У Мк 8 35 подвиг следовања Христу и одрицања од света „мене ради и Еванђеља“ задобија пун смисао у контексту есхатологије (уп. 8 38). Појам τὸ εὐαγγέλιον у приповести Еванђелисте Марка поново се среће у контексту Мк 13, такозване „синоптичке апокалипсе“, где се проповед Еванђеља доводи у однос са есхатолошким догађајем (13 10). Почетак (уп. ἀρχή τοῦ εὐαγγελίου, Мк 1 1), дакле, јесте уједно и знак Царства које долази (1 15). Тај теолошки захват указује на надилажење протолошког у корист есхатолошког.¹⁶

3. Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Θεοῦ

Класично егзегетско питање које се овде поставља јесте да ли је код Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Θεοῦ у питању genitivus objectivus (Личност Исуса Христа као *садржај* Еванђеља, благе вести) или genitivus auctoris (Исус Христос као *Пројоведник* Еванђеља). Ако се посматра из историјске перспективе, вероватно је реч о genitivus objectivus — приповест која следи, то јест Еванђеље као литерарно дело, проповеда Исуса Христа, Сина Божијег, мада није искључено ни да тај генитив имплицира симулта-

¹⁵ Уп. М. Hengel, *Evangelienüberschriften*, 50: „Само захваљујући Еванђељу по Марку могао је да се устали назив Еванђеље за 'Исусову биографију', јер само у њему се приповест о Исусу назива εὐαγγέλιον и само у њему тај појам поседује основно значење које прожима читаво дело.“

¹⁶ Да Еванђеље у раном хришћанству није схватано као историјски архивистичко-музејски појам, сведочи и упечатљиво место из Откровења Јовановог, где се Еванђеље недвосмислено ставља у динамичко-есхатолошки контекст, Отк 14 6: εὐαγγέλιον αἰώνιον.

но и једно и друго: Господ Христос је и *Пройоведник Еванђеља* и *Пройоведани* у *Еванђељу*.¹⁷

Христолошка титула $\delta\acute{\iota}\omicron\varsigma\ \tau\omicron\upsilon\theta\ \theta\epsilon\omicron\upsilon\delta$ поседује јаку старозаветну позадину. У Старом завету синовима Божијим називају се јерусалимски цареви из Давидове династије (2Сам 7 12–14; Пс 2 7), анђели (Пост 6 2, 4; Јов 1 6; 38 7; Пс 89 7), народ Израил као целина (Изл 4 22; Ос 1 1), као и поједини праведници (Пс 73 15). У старозаветним текстовима долази до укрштања идеје о Сину Божијем као јединки (појединачни цареви и појединачни праведници) и Сину Божијем као заједници, многима (народ Израил). Догађајем Исуса Христа те две идеје престају да се сагледавају као алтернатива једна другој у било ком смислу, већ се пројављују у виду вере у Исуса Христа као *једног* Сина Божијег и *многих* који верују у Њега (= Црква, уп. Гал 3 26; 4 7). На тај начин христолошка титула „Син Божији“ од самог почетка указује како на вертикални однос Исуса Христа са Богом (= Он стоји у посебном, јединственом односу са Богом) тако и на хоризонтални однос сабрања (многих) хришћана у Христу Исусу који васпоставља нарушену заједницу Бога и човека. Стога је христолошка титула „Син Божији“ истовремено и еклисиолошка титула која више од свих других приписаних Исусу Христу у текстовима Новог завета наглашава како је догађај Исуса Христа, у суштини, догађај Цркве.¹⁸

Ова кратка анализа првог стиха, то јест наслова Еванђеља по Марку, показује строгу христолошку оријентацију: то је историјски почетак и нормативна основа хришћанског Еванђеља. Еванђеље Исуса Христа стоји у нераскидивом односу са Оваплоћеним Господом који је Син Божији.

Обим њролога. Увод у историју Исуса Христа који следи (1 2–15) врло је близак поменутом драмском прологу. Пролог Еванђеља по Марку састоји се из два тематски разлучена текстуална комплекса, који стоје у паралелном односу. Стихови 2–8 описују Јована Крститеља, док стихови 9–15 описују Исуса Христа. Постоје, међутим, различити приговори против текстуалног ограничавања пролога стихом 15. Већ је предлагано да је пролог умесније заокружити стиховима 11 или 13.¹⁹ Мишљења смо, ипак, да литерарни пролог Еванђеља по Марку обухвата текст 1–15. Текст Мк 1 1–15 у великој мери

¹⁷ Уп. Н. Weder, *Neutestamentliche Hermeneutik*, Zürich 1986, 307: „То што је Исус Христос могао постати садржај Еванђеља условљено је тиме што је Исус проповедао Еванђеље. Поствакрсна реч о Христу била би незамислива без предвакрсне речи Исусове. Питање је у ком односу оне стоје једна према другој.“

¹⁸ То је сигурно један од разлога за очување христолошке титуле $\delta\acute{\iota}\omicron\varsigma\ \tau\omicron\upsilon\theta\ \theta\epsilon\omicron\upsilon\delta$ у казнијем Предању Цркве, док су остале христолошке титуле, изузев титуле $\kappa\acute{\upsilon}\rho\iota\omicron\varsigma$ и већ у самом имену имплицитране $\chi\rho\iota\sigma\tau\acute{\omicron\varsigma}$, временом губиле на значају приликом теолошких размисљања.

¹⁹ Уп. преглед мишљења код Н.-Ј. Klauck, *Vorspiel*, 19cc.

је литерарно-редакционални захват Еванђелисте Марка који се огледа у преради традиције интегрисане у текст.²⁰ Нарочита редакционална обрада примећује се у стиху 1 и стиховима 14–15, који представљају оквир литерарног пролога: кључни термин који везује пролог Мк 1 1–15 у једну текстуалну целину јесте εὐαγγέλιον. Стихови 14–15 имају, сходно томе, експозициони карактер.

Упадљива карактеристика Марковог пролога јесте успостављање односа, на литерарном нивоу, између две личности: Јована Крститеља и Исуса Христа. Реч је о покушају да се покаже како Јован Крститељ и Исус Христос имају посебне, али и заједничке улоге у кохерентној историји.²¹ То је још један од разлога да се стихови 14–15 не раздвајају од контекста пролога.

Структура пролога. У Мк 1 1–15 налазе се две паралелне литерарне целине: Јован Крститељ (2–8) и Исус Христос (9–15). Обе личности уводе се у приповест глаголом ἐγύετο (4, 9). Обе литерарне целине подједнако су дуге и у свакој се могу запазити три захвата у низу:

1. Постављају се теолошке основе личностима (2–3, 9–11);²²
2. Описује се њихово деловање у пустињи — ἔρημος (4–6, 12–13);²³
3. Излаже се проповед (κῆρυγμα) обе личности (7–8, 14–15).²⁴

²⁰ Уп. D. Lührmann, *Das Markusevangelium*, Tübingen 1987, 32–33. Редакционални рад Еванђелисте Марка може се посматрати и на примеру повезивања крштења Исуса Христа и кушања у пустињи. Те две сцене у приповести Еванђелист повезује једноставним εὐθὺς (*одмах*, Мк 1 12). Међутим, то не треба схватити у историјско-хронолошком смислу, то јест да су крштење и кушање историјски догађаји који су се одиграли по том редоследу и у тако кратком временском року. Еванђелист Марко користи често καὶ εὐθὺς или εὐθέως да би повезао наративне целине. Довољно је погледати конкорданцу и упоредити Марка са Матејем и Луком да би се уочило како је повезивање наративних целина на тај начин карактеристично за приповедача Еванђелисту Марка.

²¹ Н.-Ј. Клауск, *Vorspiel*, 21. Еванђелист Марко извештава о судбини Јована Крститеља тек у Мк 6 17–29, мада се већ у стиху 14 пролога наговештава насилна смрт пророка Јована — μετὰ δὲ τὸ παραδοθῆναι αὐτόν-, слична смрт (исти глагол!) чека и Исуса Христа (уп. Мк 13 9, 11с). Уп. J. Gnilka, *Das Evangelium nach Markus I*, ЕКК, Benziger–Neukirchener 1994, 65.

²² У тексту Мк 1 2–3 старозаветно пророштво приписује се Исаији, мада се Исаијино пророштво налази само у стиху 3, док је стих 26 мешовити цитат из Мал 3 1 и Изл 23 20. Теолошки смисао наступа Јована Крститеља је у томе да се на њему као Претечи испуњава старозаветно пророштво; он проповеда Онога који долази, док Исус Христос проповеда Царство које долази и које је имплицирано у Његовој Личности. Идентитет Јована Крститеља схвата се исправно тек у односу са Исусом Христом, то јест Христос је тај који пророку Јовану даје идентитет пророка и Претече.

²³ Појам *пустиња* такође поседује старозаветну залеђину и поседује потенцијал да активира пажњу реципијента подсећајући га на старозаветно искуство пустиње. На тај начин *пустиња* код Еванђелисте Марка није само географски појам. Она је место где Бог сусреће свој народ — подсећа на време изласка Израила из египатског ропства — Исус остаје у пустињи четрдесет дана, као и Мојсеј на Синају (Изл 34 28). „Пустиња“ је, дакле, место повратка Богу, место новог почетка.

²⁴ Н.-Ј. Клауск, *op. cit.*, 22–33. И Јован Крститељ и Исус Христос позивају на покајање — μετανοία, али, за разлику од Јовановог βαπτισμα μετανοίας, Исус Христос позива на пока-

Обе литерарне приповести у прологу пресудне су за одређивање идентитета Исуса Христа: крштење Господа Христа (9–11) и кушање (12–13). Све што се приповеда у прологу омогућује схватање целокупне приповести која следи.

Кршћење. Следеће тачке су важне за схватање онога што следи у приповести:

1. Јован крштава Исуса, али сам Бог даје Духа (Мк 1 10);
2. Отварање небеса симболише почетак есхатона (Мк 1 10; уп. Ис 63 196);
3. Исус је једини који прима Духа (Мк 1 10);
4. σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀγαπητοῦ јесте кључна идентификација Исуса Христа као Сина Божијег, то јест Месије, и потврда идентитета датог Исусу на почетку (Мк 1 11).²⁵

Кушање. Приказ кушања Господа Исуса Христа Еванђелисте Марка, за разлику од Матејевог и Лукиног (Мт 4 1–11; Лк 4 1–13), сажет је у један једини стих (Мк 1 13). Приповест о кушању Сина Божијег од самог почетка наглашава да Његова Личност изазива спорење. Прокламовање за Сина не искључује искушења: Објављени је непосредно затим и Искушавани. Он од самог почетка мора да се бори, али Он већ побеђује и тек ће победити. Читаоци упућени у Стари завет препознају у Исусу новог Адама (13) — Исус је нови Адам који поново успоставља заједницу Бога и света (уп. 1Кор 15 45–49; Рим 5 12). У том погледу поново наилазимо на мотив суочавања протолошког и есхатолошког, а при томе је есхатолошко фаворизовано.

У Мк 1 1–15 τὸ πνεῦμα је два пута на делу: Дух у виду голуба силази на Објављеног Сина Божијег (1 10) и Дух изводи Крштеног Исуса Христа у пустињу. У приповести Еванђелисте Марка Духом је пророковано да долази Господ (12 36) који ће крштавати Духом Светим (1 8). Исти Дух ће пружити подршку „у оне дане“ (13 11, дакле опет у контексту „синоптичке Апокалипсе“), тако да пневматологија задобија и есхатолошку димензију.

Пролог Еванђеља по Марку уводи централне личности и теме у приповест. Већ у самом прологу наративно су наговештене централне референце хришћанске теологије. Са прагматичне тачке гледишта, такав начин увођења у приповест од великог је значаја за реципијенте:²⁶ још пре почетка

јање због Царства Божијег које се приближава. Употреба грчког глагола μετανοεῖν у Еванђељу по Марку разликује се од његове употребе у профаном грчком, где је он једноставно значио променивши мишљење. Овде он, пре свега, означава „заокрет у животу, заокрет којим се тежи коренитој промени животног пута, што, разуме се, подразумева и начин мишљења, а мора се одразити и на практични живот.“ (J. Gnlika, *Markus*, 67).

²⁵ Уп. упечатљив распоред христолошке титуле υἱὸς τοῦ θεοῦ на кључним местима у Марковој приповести: Мк 1 1, 11; 9 7; 15 39.

²⁶ Уп. J. Zumstein, *Der Prozess der Relecture in der johanneischen Literatur*, NTS 42, 1996, 403: „Пролог у највећој мери испуњава функцију успостављања ерминевтичких окви-

стварне приповести читалац се упознаје са идентитетом главних личности. На тај начин читалац је у предности у односу на остале фигуре у приповести које све то не знају. Читалац се упознао са кључним појмовима. Он већ зна ко је Исус Христос. Наративна христологија пролога отвара пут ка теологији и уједно поставља питање: ко је, у ствари, суштински носилац радње у приповести која следи? За читаоце је, захваљујући наслову (1), старозаветном цитату (2–3) и сцени после крштења (11), одговор на то питање јасан: истински, мада скривени носилац радње која следи јесте сам Бог.

РЕЗИМЕ

У приложеном тексту учињен је покушај да се већ у самом прологу Еванђеља по Марку (Мк 1 1–15) наново открије наративна теологија Еванђелисте Марка и да се она изложи сходно тексту пролога у којем је садржана. Најпре се упућује на улогу и функцију наративног пролога у антици. Детаљном анализом текста пролога Еванђеља по Марку долази се до изобиља богословских мисли и наговештаја који су ударни за целу приповест Еванђелисте Марка. Еванђелист Марко је на врло вешт начин већ у прологу развио хришћанску теологију, тако да се централни појмови, теме и личности појављују у Мк 1 1–15. Свесно одабрани начин на који Еванђелист уводи читаоце у еванђељску приповест не оставља места сумњи: приповест о Исусу Христу јесте приповест о Богу. На примеру овог кратког текста можемо се дивити наративној теологији која је тако карактеристична за библијски начин мишљења и приповедања.

ZUSAMMENFASSUNG

Predrag Dragutinović

DER PROLOG DES MARKUSEVANGELIUMS (Mk 1 1–15)

Im vorliegenden Beitrag wird der Versuch unternommen, die narrative Theologie des Evangelisten Markus gleich im Prolog des Evangeliums (Mk 1 1–15) neu

ра унутар којих приповест треба да се чита.“ Мада приповедач Еванђелист Марко у своме прологу уводи централне личности и теме, ипак у његовом прологу не треба тражити све важне елементе приповести која следи. М. Е. Boring, *Mark*, 65, изнео је различите аргументе за тезу да се већ у прологу Еванђеља по Марку назире теолошке теме тог Еванђеља као што су *слабост* и *месијанска шајна*. Ту тезу је с правом оспорио R. C. Tannenhill, *Beginning to Study „How Gospels Begin“*, *Semeia* 52, 1990, 185–191. Функција пролога није у томе да он унапред резимира читаву приповест која следи.

zu entdecken und textgemäss zu schildern. Zunächst wird auf die Rolle und Funktion der narrativen Prologe in der antiken Welt hingewiesen. Aus einer durchgehenden Analyse des Textes des Markus — Prolog ergibt sich eine Fülle von theologischen Gedanken und Andeutungen, die ausschlaggebend für die ganze markinische Erzählung sind. Der Evangelist Markus hat die christliche Theologie in seinem Prolog sehr geschickt entfaltet, so dass fast alle zentralen Begriffe, Themen und Personen schon in Mk 1 1–15 vorkommen. Durch bewusst gewählte Weise, in die Geschichte Jesu einzuführen, lässt Markus kein Zweifel bestehen: Die Geschichte Jesu ist die Geschichte Gottes. Am Beispiel dieses kurzen Textes kann man die narrative Theologie, die so typisch für die biblische Denk — und Erzählweise ist, bewundern.